

Turbulentie rond de vernederlandsing van de Gentse universiteit na de Eerste Wereldoorlog. Analyse van een besluitvormingsproces

door Gita Deneckere
Vakgroep Nieuwste Geschiedenis - Universiteit Gent¹

Mais c'est à l'occasion du projet de flamandisation de l'université de Gand qu'éclata notre grande querelle. Que dans cette Belgique à majorité flamande, *une* université au moins le fût n'était pas pour m'indigner. Je refusai donc, à l'indignation de ma famille et de mes camarades d'université, de participer au cortège de protestation où défila toute la grande bourgeoisie, grosse de la petite, comme toujours fidèle à la supporter. Refus que mes parents tentèrent de camoufler en empêchement de santé, tant ils avaient honte de ma défection. J'eus la lâcheté de me prêter à cette excuse qui ne trompa personne. Il est vrai que, répugnant à manifester avec la bourgeoisie fransquillonne, je n'eusse pas été davantage à la fête parmi ses ennemis, énergumènes barbus, chevelus, écumants, hurlleurs, qui s'en donnaient à coeur joie de cracher sur les belles dames de la Coupure ou de la rue des Baguettes et leurs prétentieuses péronnelles.

Suzanne Lilar, *Une enfance gantoise*. Verviers, 1976, p. 43.

De vernederlandsing van de Gentse universiteit was één van de heetste politieke hangijzers tijdens het interbellum. De communautaire spanningen spitsten zich er tot 1930 in belangrijke mate op toe. Vanuit mijn breder opgevat onderzoek naar de invloed van collectieve actie in de

---

1 Gebruikte afkortingen

ARA: Algemeen Rijksarchief Brussel

CRA: Compte Rendu Analytique - Beknopt Verslag Kamer

BTFG-RBPH: Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis - Revue Belge de Philologie et d'Histoire

BTNG-RBHC: Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis - Revue Belge d'Histoire Contemporaine

KA: Archief van het Koninklijk Paleis

ODV: onuitgegeven doctoraatsverhandeling

OLV: onuitgegeven licentiaatsverhandeling

RAB: Rijksarchief Beveren-Waas

SAA: Stadsarchief Antwerpen

SAB: Stadsarchief Brussel

GITA DENECKERE

maatschappelijk-politieke geschiedenis van België tussen 1831 en 1940², behandel ik in onderhavige bijdrage het aanslepende besluitvormingsproces dat in 1930 tot de verwezenlijking van de voornaamste vooroorlogse eis van de Vlaamse beweging leidde. Hierbij wordt speciale aandacht aan de buitenparlementaire acties geschonken, die zowel door de voor- als door de tegenstanders gebruikt werden om de besluitvorming in deze of gene zin te beïnvloeden. De tegenstanders toonden zich echter merkkelijk actiever dan de voorstanders. Met de Leuvense politicoloog Marc Maes - die een inventariserend onderzoek uitvoerde naar betogingen in de jaren 1927-1929 - kan ik stellen dat de flaminganten opvallend weinig massaal op straat zijn gekomen voor de vernederlandsing³. Mogelijkerwijs hield de formele erkenning van die eis in de troonrede van november 1918 verband met de vrij passieve en afwachtende houding van het grootste deel van de Vlaamse beweging.

Beginpunt van het verhaal is precies de belofte in de troonrede, die als grote conflictbron kan beschouwd worden. Daarmee samenhangend komt de positie van Albert I uitvoerig aan bod (par. 1). De Leuvense professor Lode Wils stelt in dit verband dat het Hof in het tussenoorlogse communautaire conflict een polariserende rol speelde vanuit anti-klerikale motieven, terwijl nieuwe bronnen in het Archief van het Koninklijk Paleis een andere visie ondersteunen: het onder controle houden van polarisatie in de taalstrijd was prioritair voor de koning. Vervolgens wordt de buitenparlementaire agitatie rond de interpellatie van 'de drie Van's' in mei 1919 (par. 2) en rond de Nolfuniversiteit in 1922-1923 (par. 3) behandeld. Na de bewogen openingen van de Nolfuniversiteit en de *Ecole des Hautes Etudes* in 1923 kreeg het conflict rond de Gentse universiteit geen noemenswaardige uitlopers meer naar de straat. De volledige vernederlandsing van de Gentse universiteit in 1929-1931 - waarop nieuw licht valt door de recente ontsluiting van de proces-verbalen van de ministerraad - gaf nog slechts aanleiding tot achterhoedegevechten (par. 4 en 5).

1. De belofte in de troonrede van 22 november 1918 als conflictbron

Vóór de Eerste Wereldoorlog was de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit door een pluralistische meetingcampagne in een geestdriftige sfeer gedemocratiseerd en gemassificeerd. De campagne

---

2 DENECKERE G., *Sire, het volk mort. Collectieve actie in de sociale geschiedenis van de Belgische staat, 1831-1940*. Gent, 1993, (ODV).

3 MAES M., *De betoging als actiemiddel in het interbellum. Een analyse van de jaren 1927-1929 en 1936-1938*. Leuven, 1986, OLV, pp. 57-58; p. 184.

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

was op touw gezet naar aanleiding van het wetsvoorstel tot vernederlandsing, ingediend op 24 maart 1911 door de 'drie kraaiende hanen', de liberaal Louis Franck, de socialist Camille Huysmans en de katholiek Frans Van Cauwelaert. Hun eerste gezamenlijke massameeting vond plaats in Antwerpen op 18 december 1910⁴.

Nog meer dan de strijd voor de Gelijkheidswet in de jaren 1897-1898 had het objectief van de vernederlandsing van Gent een zeldzaam eenheidsbevorderend effect op de Vlaamse beweging. Na de Grote Oorlog was die eenheid ver zoek.

Herman Balthazar heeft de invloed van de oorlog op de vernederlandsing van de universiteit met drie 'ontegensprekelijke vaststellingen' duidelijk aangegeven. Ten eerste werd de Vlaamse 'von Bissung-universiteit' (geopend op 16 oktober 1917) een objectief fiasco, zowel voor de Vlaamse initiatiefnemers als voor de Duitse Flamenpolitiek. Ten tweede werd de verwarring van het franskiljonse scheldwoord 'activist' met 'flamingant' er sterk door bevorderd, ondanks het even onmiskenbare feit de 'drie kraaiende hanen' en een groot deel van de Vlaamse publieke opinie zich onmiddellijk en radicaal verzetten tegen het initiatief. Ten slotte werd de mythologisering en de aantrekkingskracht van het activisme bevorderd door het franskiljonse onbegrip voor de Vlaamse verzuchtingen. Dat franskiljonse onbegrip was op haar beurt door de oorlogsgebeurtenissen verstevigd⁵.

Zoals bekend hield de troonrede van 22 november 1918 de belofte in van de Nederlandstalige universiteit te Gent en was de regeringsverklaring van Delacroix een week later op dat punt al veel genuanceerder. De troonrede verried de druk van de vooroorlogse Vlaamse massabeweging waarvan de 'drie kraaiende hanen' de woordvoerders waren en die in Loppem was vertolkt. De pacificatiebelofte werd evenwel op de lange baan geschoven als gevolg van de franskiljonse vijandigheid en de repressie van het activisme.

De officieel aangekondigde vernederlandsing schiep ontegensprekelijk een aanzienlijk conflictpotentieel rond de figuur van de koning. Enerzijds werd de identificatie van de oude rechterzijde met de monarchie er mede door verstoord, wat we vertaald zien in de heisa rond 'Loppem'. Anderzijds kreeg de Vlaamse beweging met de koninklijke belofte een nieuw argument om haar eis kracht bij te zetten. Het gebaar van erkenning in

---

4 DE CLERCK K., *Kroniek van de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit*. Beveren-Antwerpen, 1980, pp. 81-85.

5 BALTHAZAR H., *De weg naar de vernederlandsing van de R.U.G. Gent*, 1980, pp. 6-9; voor een andere visie zie WILS L., *Flamenpolitiek en Activisme, Vlaanderen tegenover België in de Eerste Wereldoorlog*. Leuven, 1974.

de troonrede verhinderde uiteraard ook de vorming van een eensgezinde Vlaams-nationalistische beweging tegen de monarchie, gekristalliseerd in een slogan als *Weg met den Koning! Kop af!*

Volgens Lode Wils heeft koning Albert zich *met grote hardnekkigheid* tegen de aanvaarding van het Vlaams minimumprogramma verzet, om de *Waalse anti-klerikale opinie* niet voor het hoofd te stoten. Dit lag, nog volgens de Leuvense hoogleraar, volledig in de lijn van de houding van de dynastie sinds het midden van de 19de eeuw: *Hij koos de zijde van de anti-klerikale minderheid in het parlement en wees de Vlaamse beweging af, die in grote hoofdzaak een katholieke aangelegenheid was*. Op die manier werd de katholieke partij *doelbewust verzwakt en verscheurd* en zaaide de vorst bijgevolg ook de kiemen van de radicalisering en fascisering van het Vlaams-nationalisme en het separatisme⁶. Wils steunt zich voornamelijk op uitspraken van Vlaamse katholieken over Albert en op bepaalde passages uit de publikaties van Marie-Rose Thielemans over de koning en de regering-Theunis. Thielemans toont echter precies het tegenovergestelde aan: de koning was bekommerd om de eenheid van de katholieken omdat katholieke verdeeldheid de nationale eenheid bedreigde⁷.

De door de verzuilingsgedachte bepaalde visie van Wils op de Vlaamse beweging is een eenzijdige voorstelling van de werkelijkheid⁸, en al te personalistisch wat de rol van de koning betreft. Albert wordt in het werk van Wils als een antiklerikale en (dus) antivlaamsgezinde boeman voorgesteld, die er a priori maar toch *vermoedelijk (mijn onderlijning, GDN) geen ogenblik aan gedacht heeft om de Waals-antiklerikale opinie voor het hoofd te stoten door toegevingen aan die klerikale eisen*.

Met het openstellen van het Koninklijk Archief is het mogelijk om dat 'vermoedelijk' te verifiëren en de rol van koning Albert op verschillende crisismomenten een concrete invulling te geven. In het archief van Max-Léo Gérard, de secretaris van de koning tussen 1919 en 1924, kunnen we

6 WILS L., *Honderd jaar Vlaamse beweging. Deel 2: Geschiedenis van het Davidsfonds 1914-1936*. Leuven, 1985, pp. 69-72.

7 THIELEMANS M.R., *Le roi Albert et Georges Theunis, premier ministre*. In: *Actes du colloque Roi Albert*. Bruxelles, 1975, pp. 317-329; *La chute du gouvernement d'union nationale et la formation du cabinet Theunis, 1921*. *RBPH*, LVII, (1979), pp. 364-393. Voor een genuanceerde kijk op de rol van de koning zie ook DE SCHRIJVER R., *Koning Albert en de Vlaamse beweging*. In: *Actes ... op. cit.*, pp. 209-243.

8 Zie de kritieken van WITTE E., *Honderd jaar Vlaamse beweging*. *BMGN*, 106, (1991), 2, pp. 236-240 en VERHULST A., *De katholieke Vlaamse beweging en de collaboratie*. *Ibidem*, 241-245.

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

de strijd voor de vernederlandsing van het openbaar leven en de druk van de tegenbeweging goed volgen. Volgens Wils symboliseert de keuze van de liberale en antivlaamsgezinde logebroeder de politieke strategie van Albert, die zich inderdaad in hoge mate door hem liet beïnvloeden⁹. Dat van Franstalige zijde en vanuit de Waalse beweging druk werd uitgeoefend op het Hof om de realisatie van het minimumprogramma te verhinderen, staat als een paal boven water. Reeds op 2 december 1918 keurde de Gentse academieraad, een belangrijke exponent van de Franstalige burgerij in Vlaanderen, een adres aan de koning goed waarin de vernederlandsing als een onmogelijke zaak werd afgedaan¹⁰.

De sterkere sociaal-politieke band tussen het Hof en de Franstalige burgerij c.q. de Waalse beweging betekent echter niet dat Albert een lineaire anti-Vlaamse politiek steunde. Het communautaire conflict tijdens het interbellum was veel complexer dan de bipolariteit antiklerikalen-franskiljons-wallinganten versus katholieken-Vlaamgezinden.

Bronnen uit het Koninklijk Archief staven de stelling dat het onder controle houden van communautaire polarisatie een grotere rol speelde in de houding van de koning dan anti-Vlaamse partijdigheid. In de Vlaamse ontvoeringsstrijd was de positie van 'rechtvaardige bemiddelaar', die koning Albert al vóór de Eerste Wereldoorlog tegenover de arbeidersbeweging bekleedde, zeer moeilijk te handhaven omwille van de separatistische tendensen die zowel van Vlaamse als van Waalse kant de functie 'Koning der Belgen' overbodig dreigden te maken. Vanaf 1912 in feite, het ogenblik dat de Waalse socialist Jules Destrée de paradoxale en conflictgeladen slagzin *Sire, il n'y a pas de Belges* in het politiek taalgebruik introduceerde, kreeg de Vlaamse emancipatie een nieuwe dimensie en werd de betrokkenheid van 'België' en het Hof veel groter dan voordien. De positie van de koning was in de taalstrijd zeker niet rechtlijnig bepaald door antiklerikalisme/antivlaamsgezindheid zoals Wils vooronderstelt.

Het Hof liet zich bijvoorbeeld niet alleen informeren vanuit Franstalige of liberale milieus. In leidende katholieke kringen was men al kort na de oorlog zeer bezorgd over de invloed van de lagere clerus als intermediair van het Vlaams-nationalistische gedachtengoed¹¹. Begin maart 1921 meende de liberale gouverneur van Oost-Vlaanderen, graaf de Kerchove, dat een tussenkomst van Albert bij kardinaal Mercier zou helpen om de clerus op het Vlaamse platteland tot matiging aan te sporen in zijn flamingantisme. Gérard bracht die boodschap aan de koning over, maar

---

9 Zie THIELEMANS M.R., *Le Roi Albert ... op. cit.*

10 DE CLERCK K., *op. cit.*, p. 135.

11 Zie bv. de nota *Entretien avec M. Crockaert*, 20 februari 1920. KA, *Max-Léo Gérard*, 13/8.

GITA DENECKERE

dacht dat een interventie tevergeefs zou zijn aangezien de koning reeds verscheidene bisschoppen had benaderd met dat doel¹².

In maart 1924 opende Max-Léo Gérard op verzoek van de koning een 'objectief en zeer discreet' onderzoek naar de taalkwestie en dit op verschillende niveaus. Dit onderzoek betrof ten eerste de verschillende sectoren van het maatschappelijk leven (onderwijs, gerecht, administratie en leger) en ten tweede de samenstelling, programma's en mentaliteit van de organisaties die de Vlaamse en Waalse beweging vertegenwoordigden. Het Hof was zowel geïnteresseerd in de gematigde verenigingen zoals het *Katholiek Vlaamsch Verbond* en de *Assemblée Wallonne*¹³ als in de minder belangrijke, maar meer extreme groeperingen¹⁴. Ten slotte moest een zeer ernstig onderzoek gebeuren naar de opinies en sentimenten van de massa's waarvan de organisaties zich als spreekbuis opwierpen:

*En d'autres termes, et pour autant qu'on puisse s'en rendre compte, que veulent réellement les populations au point de vue de l'emploi des langues, du régime qui dérive de leur co-existence à l'intérieur d'un même Etat, et quant aux modalités administratives nouvelles, s'il y en a, qui paraissent pouvoir satisfaire aux aspirations diverses et opposées qui se manifestent dans ce domaine délicat?*¹⁵

Helaas heb ik van de resultaten van dit onderzoek geen sporen teruggevonden.

Het feit dat de realisatie van het Vlaams 'minimumprogramma' meer dan tien jaar op zich liet wachten, heeft de radicalisering van het Vlaams-nationalisme en separatisme ongetwijfeld bevorderd. Dat dit het neven-effect was van een weloverwogen politieke strategie van koning Albert, zoals Wils suggereert, is op zijn minst een eigenaardige stelling. De koning toonde zich integendeel zeer bezorgd over de radicalisering van

---

12 Nota Gérard, 4 maart 1921. KA, *Max-Léo Gérard*, 3/1.

13 De Waalse onvrede was sinds 1912 gebundeld in de *Assemblée Wallonne*, die na de oorlog een unitaristisch standpunt huldigde maar naar federalisme tendeerde. De naoorlogse secretaris was de liberale Luikse senator en advocaat bij het Hof van Beroep Joseph Remouchamps, die nauwe banden onderhield met Max-Léo Gérard.

14 *Pour les premières cela est facile. Pour les autres, avec lesquelles le Palais ne veut pas entrer en relations directes, c'est plus difficile. Une voie appropriée doit être trouvée.*

15 Nota Max-Léo Gérard aan Albert, 14 maart 1924. KA, *Max-Léo Gérard*, 3/1.

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

het Vlaams-nationalisme die vanaf 1929-1930 duidelijk waarneembaar werd¹⁶.

In het persoonlijk archief van Albert bevindt zich in dit verband een merkwaardige en onheilspellende nota geschreven door een zekere Charles van Renynghe¹⁷, die in 1930-1931 een onderzoek had gedaan in Vlaams-nationalistische milieus. De auteur betoogde onder meer dat het Vlaams-nationalisme niet los kon gezien worden van de rechtse massabewegingen die in heel Europa de kop opstaken: *Le mouvement flamingant n'est pas démocratique ni limité à la question linguistique; il est autoritaire et participe de tous les grands courants internationaux.*

Hij meende dat het antibelgicisme het gevolg was van de uitsluiting van onderwijzers, clerus, geletterden en jonge universitaireren uit de kaders van de Belgische staat. In het Vlaams-nationalistisch discours was de balans van een eeuw België het failliet van de Belgische cultuur. De Vlaamse fierheid revolteerde tegen de mediocriteit. De vervlaamsing van Vlaanderen was de enige manier om een intellectuele en spirituele heropleving te bewerkstelligen. Die heropleving was onontbeerlijk in de strijd tegen de verloedering van de beschaving die door het parlementair liberalisme en economisch materialisme aangetast was, zo luidde het in Vlaams-nationalistische middens. Van Renynghe vreesde dat 'Brussel' slechts een ideologisch vacuüm bood tegenover het dynamisme en idealistisch enthousiasme van de Vlaams-nationalistische intellectuelen die op tal van zere wonden de vinger legden. Omdat een revolutionaire situatie dreigde te ontstaan moest het vlaamsgezind intellectueel kader dringend geïntegreerd worden in het Belgisch bestel.

'Brussel' bleek niet bij machte de integratie en pacificatie te bewerkstelligen. De koning was de enige Belgische pijler die zijn krediet in Vlaams-nationalistische milieus nog niet verloren had. Hij was dus de

---

16 Eerste minister Henri Jaspar schreef op 2 mei 1931 aan de koning: *Les préoccupations du Roi quant à la situation de la question linguistique sont miennes. Après un apaisement provisoire, voici que les esprits sont à nouveau profondément troublés en Flandre; les renseignements que je recueille, concordent à cet égard avec ceux qui sont parvenus au Roi.* KA, Albert-Elisabeth, 114.

17 De auteur was duidelijk geen Vlaams-nationalist. Een handgeschreven nota in de marge van zijn tekst vermeldt dat hij er bij de regering voor gezorgd had dat er geen gevolg gegeven werd aan het plan om de namen van de gemeenten te veranderen. Van Renynghe leefde zich wel in de Vlaams-nationalistische mentaliteit in en kreeg er door zijn onderzoek begrip voor. Hij besloot zijn verslag als volgt: *Vous m'avez demandé l'atmosphère du nationalisme. Je vous en donne les traits essentiels. Il est le fruit d'un gouvernement qui ne gouverne plus depuis douze ans, d'une administration qui dort, et d'une élite qui déserte. J'espère que d'avoir dit la vérité, ne vous fera pas croire que ces faits m'aient converti à la doctrine nationaliste!*

GITA DENECKERE

enige die een bres kon slaan in de anti-Belgische vijandigheid. De Vlamingen verwachtten een geste van Albert: een publieke brief aan de eerste minister, een proclamatie aan het Vlaamse volk of zijn aanwezigheid op de IJzerbedevaart. Het nadeel was dat zo'n publiek gebaar de koning onwaardig was. Toch was het volgens Van Renynghe meer dan ooit noodzakelijk:

Vous me direz peut-être: le Roi ne doit pas courir derrière ses sujets. Théoriquement peut-être. Mais pratiquement la Couronne ne peut prendre attitude de façon digne, et cependant rendre une atmosphère belge possible. Je ne vous cache pas que je suis vivement inquiet, beaucoup plus qu'au début de mon enquête, et que j'estime que s'il n'est pas agi rapidement, il sera trop tard.

Albert ging niet naar Diksmuide, maar de samenstelling van de regering-Renkin (5 juni 1931-18 oktober 1932) doet minstens het vermoeden rijzen dat het Hof rekening hield met dit soort overwegingen. Van Renynghe gaf ook de tip de militante Vlaamse en rechtse katholiek Gustaaf Sap, directeur van *De Standaard*, in de regering op te nemen. Na nieuwe moeilijkheden tussen Franstalige en Vlaamse ministers in mei 1932 kreeg Sap effectief een ministerportefeuille in de regering-Renkin¹⁸. Het is trouwens opvallend dat de monarchie of de figuur van de Belgische koning nauwelijks gecontesteerd werd in Vlaams-nationalistische kringen¹⁹, zelfs niet in het VNV²⁰.

2. De interpellatie van de 'drie Van's' (mei 1919)

In mei 1919 interpelleerden de 'drie Van's' (de katholieke volksvertegenwoordigers Van de Vyvere, Van Cauwelaert en Van de Perre) over de

---

18 *Il faut surtout ne pas avoir peur de mettre les éléments les plus avancés dans le nouveau Ministère et surtout un Sap, ce qui est tout indiqué par le seul jeu parlementaire. Ils sont bien moins dangereux au pouvoir que dans l'opposition. Cela pacifiera fort les esprits.* Nota Van Renynghe, 22 mei 1931. KA, *Albert-Elisabeth*, 487.

19 Naar aanleiding van de amnestiekwestie in 1933-1934, schreef Sap bv. aan de koning: *UM, Sire, zal mij willen verontschuldigen zoo onbevangen mijn meening te uiten. De liefde voor mijn land en mijn toewijding aan den Koning en ons doorluchtig Vorstenhuis hebben het mij tot een plicht gemaakt zulks te doen. En graag had ik de gelegenheid om UM nader in te lichten voor den toestand die, in verband met deze ongelukkige zaak werd geschapen.* Sap aan Albert, 30 december 1933. KA, *Albert-Elisabeth*, 123.

20 DE WEVER B., *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Tielt-Gent, 1994, pp. 182-183.

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

belofte van taalgelijkheid in de troonrede²¹. De redevoeringen van de interpellanten werden door *De Standaard* op ruime schaal verspreid als *De Vlaamsche Interpellatie, 14-15-21-22 mei*. Rond deze interpellatie werd vanuit de studentenbeweging een telegram-campagne gevoerd. De koning was daarin het symbolisch doelwit bij uitstek. Op 14 maart 1919 riepen meer dan 200 studenten in een telegram de hulp van de koning in voor het *verkrijgen het eerste hunner heiligste rechten, de vervlaamsching der Gentsche Universiteit*. Op 24 april brachten de *Katholieke Oost-Vlaamsche Studenten* hulde aan Albert en vroegen hem *de spoedige algeheele vervlaamsching der Hogeschool van Gent*. Na de landdag van de Vlaamse studenten werd eveneens per telegram zwaardere verbale druk uitgeoefend: *Sire, Vlaanderen wacht nog naar den eersten kruimel van het Recht door Uwe Majesteit beloofd*²².

Omdat de koning de welwillendheid had getoond minister van Kunsten en Wetenschappen Harmignie (katholiek) over de interpellatie te spreken, bezorgde Gérard hem ter informatie een nota over de taalkwestie. Gérard meende dat het gevaarlijk was het belang te onderschatten van de Waalse beweging, die niet zoveel aandacht kreeg als de Vlaamse, maar dreigde te radicaliseren naarmate de eisen van de flaminganten ingewilligd werden. Op die manier benutte hij de Vlaams-Waalse polarisatie om de koning - die prioritair het behoud van België nastreefde - te waarschuwen voor de eventuele gevolgen van concessies aan de Vlaamse beweging. Gérard benadrukte daarnaast immers ook de geluiden die hij opving uit het Gentse Franstalige milieu, waar de oppositie tegen de vernederlandsing buitengewoon levendig bleef. *De bons esprits* betreurden zelfs overgangso oplossingen zoals de ont dubbeling omdat dit in Gent een eeuwig brandende conflicthaard zou onderhouden. De exclusief Nederlandstalige universiteit was ondenkbaar vanuit een ongetwijfeld subjectieve vrees *de la voir dégénérer bientôt en un centre de propagande germanique*²³.

Het antwoord van Harmignie op de interpellatie was een commissie die de opdracht kreeg de organisatie van het hoger onderwijs te bestuderen. Eerste minister Delacroix liet echter verstaan dat de regering niet geneigd was een exclusief Nederlandstalige universiteit te aanvaarden. De discrepantie tussen de belofte in de troonrede en een tussenoplossing die bovendien op de lange baan werd geschoven, werd door Van Cauwe-laert aangewend om de regering van woordbreuk te beschuldigen.

---

21 CRA, 1918-1919, 14-22 mei 1919; zie LUYKX T., *Dr. Alphons Van de Perre en zijn tijd*. Antwerpen, 1972, pp. 206-215.

22 DE CLERCK K., *op. cit.*, p. 139.

23 Note au Roi sur la situation actuelle de la question des langues, 29 april 1919. KA, *Max-Léo Gérard*, 3/1/A.

GITA DENECKERE

Onmiddellijk tekenden de *Union pour la défense de la langue française à l'Université de Gand* en de *Association flamande pour la vulgarisation de la langue française* gezamenlijk schriftelijk protest aan, evenals 43 Gentse professoren die in een Open Brief aan het parlement onder meer stelden dat het niet bewezen was dat het Vlaamse volk een Vlaamse universiteit wilde²⁴.

De incidenten waren niet uit de lucht. Het bezoek waarmee Jules Destrée, toen minister van Kunsten en Wetenschappen, op 9 februari 1920 de Gentse universiteit vereerde, werd door de vlaamsgezinde studenten aangewend om hun eisen kenbaar te maken. Zowel het 19de-eeuwse vrijzinnige studentengenootschap 't *Zal wel gaan* als de nieuwlichters van het *Algemeen Vlaamsch Hoogstudentenverbond* (AVHV) dat in 1919 opgericht was door protagonisten van de Frontbeweging, droegen hun steentje bij. De actiemiddelen van beide groeperingen verschilden wel aanzienlijk. 't *Zal wel gaan* beperkte zich tot het overhandigen van een verzoekschrift, waarin aangedrongen werd op de vervlaamsing als: *De eenige oplossing waardoor de rechten van Vlamingen en Walen, die toch beiden uit al hun krachten tot de bevrijding van ons dierbaar vaderland hebben medegewerkt "in rechte en in feite" geëerbiedigd worden.*

Uit het verzoekschrift van het AVHV sprak reeds een radicale Vlaams-nationalistische retoriek. De studenten van het AVHV sloten elke tweetaligheid uit opdat zou blijken dat: *het Vlaamsche Volk niet alleen het strikt noodige op misselijke wijze verkregen heeft, maar op ridderlijke, edele en alleen weldoende wijze, zijn volle recht*²⁵.

De Vlaams-nationalistische studenten wilden samen met een groep Leuvense collega's manifesteren op de trappen van de Aula, maar werden door de gendarmerie verdreven. De Gentse studenten die de plechtigheid ter ere van de minister bijgewoond hadden, vormden nadien een stoet met de driekleur voorop. Ze zongen de Brabançonne en juichten Destrée en het professorenkorps toe met *Vive le Roi! Vive la Belgique! Vive le ministre Destrée!* De flamingantische studenten beantwoordden dit patriotisme met de Vlaamse Leeuw en hun aan Conscience ontleend wachtwoord *Vliegt de Blauwvoet, storm op zee!* Toen de stoet voorbij 'Den Uilenspiegel' in de Korte Kruisstraat kwam, werd dit hoofdkwartier van de flamingantische studenten met stenen bekogeld²⁶.

---

24 DE CLERCK K., *op. cit.*, p. 141-143; de commissie werd in augustus 1919 geïnstalleerd.

25 *Ibidem*, pp. 145-146.

26 Rapport rijkswacht Oost-Vlaanderen, 9 februari 1920. RAB, *Provincie Oost-Vlaanderen*, OI678.

3. De mobilisaties rond de Nolfuniversiteit in 1922-1923

In 1922 was van de belofte in de troonrede nog steeds niets in huis gekomen. Bij de vorming van de katholiek-liberale regering-Theunis na de verkiezingen van november 1921 was de rol van Max-Léo Gérard zeer groot geweest. Het behoud van de Franstalige universiteit en het leggen van de basis voor een Nederlandstalige universiteit was een belangrijk programmapunt, dat echter wijselijk aan het parlement werd overgelaten²⁷. In de lente van 1922 kwam de bijzondere kamercommissie moeizaam tot een consensus over het wetsvoorstel-Van Cauwelaert (opnieuw ingediend op 19 december 1921), dat uiteindelijk pas vanaf 19 oktober 1922 in de Kamer besproken werd²⁸.

De parlementaire discussie ging met heftige straatagitatie gepaard.

Op 5 november 1922 trok een betoging georganiseerd door de Frontpartij door Gent om te protesteren tegen het uitblijven van de vernederlandsing²⁹.

De betoging van de Vlaams-nationalisten werd verstoord door frans-kiljonse studenten en lokte onmiddellijk de organisatie van een tegenbetoging uit. Er werd een comité opgericht onder voorzitterschap van R. De Saegher (liberaal) en baron P. Verhaegen (katholiek). Het comité probeerde met succes het complete Gentse burgerlijke verenigingsleven en de dekenijen in te schakelen voor de betoging die zou doorgaan op 19 november 1922. De Kamer van Koophandel, bijgetreden door het *Comité Central Industriel* (CCI), nam een motie aan voor het behoud van de Franstalige universiteit, waarin onder meer gewezen werd op het economisch belang van het Frans. De Gentse industriëlen moedigden hun arbeiders aan om deel te nemen aan de betoging, met strooibriefjes of andere middelen. Achteraf werd de 'dwang' die gebruikt was bij de mobilisatie door de tegenstrevers fel bekritiseerd³⁰.

In de Gentse pers ontstond geharrewar over het aantal betogers en de sociale samenstelling van de betoging. De socialistische krant *Vooruit*

---

27 Zie THIELEMANS M.R., *op. cit.*

28 Voor een analyse van de parlementaire besluitvorming, zie LUYKX T., De tweetalige zg. Nolf-universiteit te Gent (1923-1930). In: *Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse Rijksuniversiteit (1817-1967)*. Gent, 1967, pp. 93-117.

29 DE CLERCK K., *Kroniek ... op. cit.*, p. 167.

30 Het mobilisatieproces wordt beschreven door HUYSMANS J., *Pour le maintien de la culture française en Flandre. De reactie van de Franssprekende elite op de sociale veranderingen na Wereldoorlog I. Haar houding ten opzichte van de vernederlandsing van het openbare leven. Gent 1918-1940*. Gent, 1980, OLV, pp. 82-90.

GITA DENECKERE

telde 5.000 deelnemers, voornamelijk afkomstig uit de bourgeoisie met daarbij *aspiranten-bourgeois van allerlei slach* [sic]. De Franstalige bladen meldden een opkomst van 20.000 personen, die een representatieve doorsnede zou gevormd hebben van de hele bevolking. Ook gouverneur de Kerchove schetste in zijn niet geheel neutraal rapport aan de minister een beeld dat de indruk gaf dat alle bevolkingslagen vertegenwoordigd waren: de aristocratie van de buiten, de hele industriële en financiële burgerij, het professorenkorps van de universiteit, de liberale en katholieke studenten en talrijke delegaties van verscheidene Oostvlaamse gemeenten (Ronse, Zottegem, Eeklo, Zelzate, Moerbeke, Zemmerzake, Zingem, Gentbrugge, Merelbeke enz.). De Gentse socialisten en de katholieke arbeiders rond *Het Volk* bleven weg. De gouverneur rekende uit dat de stoet, die bijna een uur in beslag had genomen en opstapte in rijen van vijf tot zes, uit minimum 8.000 betogers bestond. De stad was gepavoiseerd met de nationale kleuren en de muziekkorpsen speelden de nationale hymne, waarvoor de betogers hun hoed afnamen³¹. Hoogtepunt van de demonstratie was de overhandiging van een petitie aan gouverneur de Kerchove. De gouverneur fungeerde als intermediair tussen de straat - waar onmiskenbaar een ander publiek defileerde dan de stakende arbeiders van voor de oorlog - en de volksvertegenwoordiging, die in de petitie vriendelijk maar beslist verzocht werd het voorstel-Van Cauwelaert te kelderen. Na de betoging verspreidde het comité namens de voorzitters De Saegher en Verhaegen de petitie onder andere personiteiten, die eveneens verzocht werden Kamer en Senaat op de hoogte te stellen. De betoging en de petitie brachten met 'de laatste energie' het protest tegen elk vervlaamsingsproject van de Franstalige universiteit tot uiting:

*Les adversaires de l'Université française de Gand affirment que la destruction de cette institution répond aux vœux unanimes des populations flamandes. La manifestation de ce jour est la démonstration éclatante du contraire*³².

De betoging tegen de vervlaamsing werd achteraf spottend de 'paardevijgenstoet' genoemd, verwijzend naar de projectielen waarvan ook de dure toiletten van opstappende dames niet gespaard bleven. De 1.500 à 2.000

---

31 De Kerchove aan minister van Binnenlandse Zaken Berryer, 20 november 1922. KA, *Max-Léo Gérard*, 3/1/A.

32 Een exemplaar van het verzoekschrift, d.d. 19 november 1922 wordt bewaard in het SAB, *Cabinet du Bourgmestre*, 93.

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

tegenbetogers - waaronder veel Antwerpenaars³³, Westvlamingen (Roese-lare, Tielt), Aalstenaars en studenten uit Leuven - zorgden voor grote opschudding³⁴. Ze schandaliseerden het Franstalige establishment dat bij wijze van uitzondering op straat kwam. De tegenbetogers probeerden de nationale emblemen af te trekken, beledigden *les personnes les plus honorablement connues dans la Province* met woord en daad, spuugden in hun richting en bekogelden hen met modder en paardevijgen. De talrijke vrouwen werden speciaal gevisieerd.

De tegenbetogers liepen met knuppels en zwart-gele vlaggen rond, zongen de Leeuw van Vlaanderen en schreeuwden *A bas le Roi, A bas la Belgique, Vivat Borms!* Ook na de ontbinding waren betogers met tricolore emblemen onveilig voor de tegenbetogers. Verscheidene winkels en herbergen langs het parcours van de betoging werden aangevallen. Ruiten gingen aan diggelen en de Belgische vlaggen die uit de ramen hingen, werden in stukken gescheurd. De vlag aan het provinciegebouw werd naar verluidt door een menigte in brand gestoken, waarna de Vlaams-nationalisten een farandole dansten rond het in vlammen opgaand nationaal symbool³⁵.

Op 22 december 1922 keurde de Kamer het wetsvoorstel-Van Cauwelaert in geamendeerde vorm en met een kleine meerderheid goed.

De collectieve acties tegen de vernederlandsing volgden elkaar vanaf die datum in hoog tempo op. Voor de dag van de stemming zelf gaf de liberale burgemeester Adolphe Max de Franstalige studentenbeweging de toelating om in de straten van Brussel te betogen. De politie kreeg onder meer de opdracht speciaal de lokalen van Vlaamse kranten en verenigingen te bewaken³⁶. Ondanks de politiemaatregelen kwam het tot incidenten toen een groep Luikse studenten ter hoogte van de Treurenberg het parcours van de betoging verliet om in de Koningsstraat de ministeries te belagen. De studenten raakten slaags met de politie. Negen

---

33 De stad Antwerpen werd voor 30% van de schade aansprakelijk gesteld, aangezien de tegenbetoging naar schatting uit 30% Antwerpenaars bestond. SAA, *Politie*, 3218/39.

34 Gouverneur de Kerchove stuurde verontwaardigd een kopie van zijn officieel rapport aan Binnenlandse Zaken door naar Max-Léo Gérard. *Il se peut que le Roi prenne intérêt à savoir de source officielle, ce qui s'est passé dans une de ses bonnes villes, et je tiens à ce que, dans ce cas là, vous l'assuriez de l'indignation de toute la population en présence de l'attitude anti-belge et anti-royaliste des flamingants*. KA, *Max-Léo Gérard*, 3/1/A.

35 De Kerchove aan Berryer, 20 november 1922. KA, *Max-Léo Gérard*, 3/1/A.

36 Dienstorders, 21 december 1922. SAB, *Cabinet du Bourgmestre*, 93.

GITA DENECKERE

agenten werden hierbij gewond. Nog voor het onderzoek naar deze feiten beëindigd was, vergoelijkte Max de incidenten ten aanzien van de liberale krant *La Gazette*. Hij verheelde zijn sympathie voor het motief van de betogers allerminst: *La cause qu'ils défendaient est la nôtre. Devant le danger que fait courir au pays le déchaînement d'activisme favorisé par trop de veuleries, la jeunesse est notre suprême espoir. J'aime mieux qu'elle soit trop ardente que de ne l'être pas assez*³⁷.

In Gent verscheen het eerste nummer van *Gand Français. Publication estudiantine pour la défense de l'université de Gand*. Het doel was om het grote publiek te mobiliseren rond de 'elite van morgen' en de stigmatisering van de verraders³⁸.

Uit de betoging tegen de vernederlandsing van 19 november 1922 groeide de *Ligue Nationale pour la défense de l'Université de Gand et de la liberté des langues*, waarvan het nationaal comité in Brussel gevestigd werd. Voorzitter was E. Eeman (rector van de Gentse universiteit); erevoorzitter H. Pirenne (hoogleraar Universiteit Gent); ondervoorzitters waren F. André (stafhouder Orde der Advocaten Bergen; voorzitter provincieraad Henegouwen), J. Bordet (hoogleraar ULB; lid van de Koninklijke Academie); N. Goblet (oud-stafhouder Orde der Advocaten Luik, voorzitter *Union Catholique de Liège*); Schicks (hoogleraar Universiteit Leuven); A. Van Nieuwenhuysse (advocaat te Antwerpen); de secretarissen waren A. Errera (geaggregeerde aan de ULB); R. Werner (importeur te Antwerpen); F. Thys (advocaat te Brussel) en J. Pirenne³⁹.

---

37 Max aan de directeur van *La Gazette*, 27 december 1922. Van het verslag van het onderzoek naar de incidenten is geen kopie bewaard. De burgemeester stuurde het dossier op 19 januari 1922 naar de procureur. SAB, *Cabinet du Bourgmestre*, 93.

38 DE CLERCK K., *Kroniek ... op. cit.*, p. 179.

39 De overige bestuursleden: J. Bidez (hoogleraar Universiteit Gent; lid van de Koninklijke Academie); H. Briers (burgemeester van Lummen, lid provincieraad Limburg); J. des Cressonières (oud-stafhouder Orde der Advocaten Brussel; hoogleraar *Institut des Hautes Etudes*); C. De Jongh (oud-stafhouder Orde der Advocaten Brussel; algemene secretaris *Institut des Hautes Etudes*); R. De Saegher (advocaat; schepen stad Gent); A. Dulait (stafhouder Orde der Advocaten Charleroi; gemeenteraadslid); L. Hallet (oud-stafhouder Orde der Advocaten Gent; voorzitter *Fédération des Avocats de Belgique*); A. Jottrand (oud-stafhouder Orde der Advocaten Bergen; secretaris *Union Houillère*); Martens (advocaat te Leuven); R. Maquinay (importeur te Antwerpen); Noël (oud-stafhouder Orde der Advocaten te Charleroi; voorzitter *Union Catholique Charleroi*); P. Pastur (advocaat te Marcinelle; directeur Université de Travail te Charleroi); bestendig afgevaardigde Henegouwen); Saroléa (geneesheer); H. Van Houtte (hoogleraar aan de Universiteit Gent); Van Santen (advocaat te

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

Jacques Pirenne (°Gent, 1889-1972, oorlogsvrijwilliger, advocaat bij het Hof van Beroep te Brussel, historicus en lector aan de ULB) werd de spilfiguur in de anti-Vlaamse oppositiebewegingen van het interbellum.

Onmiddellijk na de formele oprichting van de *Ligue Nationale pour la défense de l'Université de Gand et la liberté des langues* werd een heruitgave van de betoging van 19 november gepland, die dit keer in Brussel zou doorgaan op 28 januari 1923. Aan de betoging ging een grootscheepse mobilisatiecampagne vooraf. De eerste actie bestond uit een brief gericht aan alle burgemeesters van België. In de tweetalige brief werd het belang van de Gentse universiteit voor de Belgische natievorming benadrukt, met bijzondere aandacht voor het historisch onderzoek in dat proces. *L'Université de Gand a bien mérité de la Patrie. Elle doit être sauvée*, zo luidde de boodschap⁴⁰. De *Assemblée Wallonne* gebruikte hardere taal in een manifest dat verspreid werd na de stemming in de Kamer. Men eiste een grondwetsherziening, waarbij het parlement zó hervormd zou worden dat 'de drie miljoen Walen niet meer overgeleverd zouden zijn aan zij die vier miljoen Vlamingen pretendeerden te vertegenwoordigen'. Terzelfdertijd werd een meetingcampagne georganiseerd, waarvan de eerste in Luik plaatsvond op 31 december 1922. De slogans waren: *Vive la Wallonie indomptée! Vive la Belgique de 1830! Vive l'Université française de Gand!*⁴¹

De invloedrijke bestuursleden van de *Ligue Nationale* maakten gebruik van hun connecties in regeringskringen. De liberale minister van Post, Telegraaf en Spoorwegen verleende bij wijze van uitzondering gunsttarieven voor de spoorreizigers naar Brussel. Er werden 60 speciale treinen voorzien. Huysmans interpelleerde Neujean op 24 januari 1923 over zijn gunstmaatregelen, die niet werden getroffen bij socialistische of Vlaamse demonstraties.

De *Ligue Nationale* streefde naar 100.000 deelnemers. Van de 60 speciale treinen reden er uiteindelijk slechts 39. In Gent waren 9 speciale

---

Antwerpen); C. Verstraeten (notaris te Luik); baron P. Verhaegen (advocaat te Gent); E. Wiebaut (burgemeester Doornik).

40 *Cette université, créée il y a plus d'un siècle n'a cessé d'être depuis sa fondation, un centre fécond de l'activité intellectuelle des Flandres. Elle a joué dans l'histoire scientifique de notre pays un rôle de premier plan: elle a donné à la Belgique des savants éminents et de grands citoyens; elle a été notamment un des foyers principaux de l'étude de l'histoire nationale. Elle a contribué ainsi à éveiller en notre peuple la pleine conscience de son unité.* SAB, Cabinet du Bourgmestre, 93.

41 Manifest *Assemblée Wallonne*, december 1922. KA, Max-Léo Gérard, 3/1/A.

GITA DENECKERE

treinen voorzien voor 9.000 betogers, waarvan er slechts 2.500 opdaagden. De omvang die de betoging volgens de Franstalige pers aannam (150.000 à 200.000), was dus sterk overdreven.

De demonstratie verliep vrij rustig. Op de Grote Markt kwam het tot incidenten met een 300-tal vlaamsgezinde tegenbetogers⁴².

De *Ligue Nationale* wilde het verzoekschrift persoonlijk aan de koning overhandigen. Jacques Pirenne legde de tekst vooraf aan de grootmaarschalk voor. Albert liet de tekst echter censureren. Max-Léo Gérard kreeg van Albert de opdracht het advies in te winnen van eerste minister Theunis, die de symbolische actie van de *Ligue Nationale* geen goed idee vond. Albert en Theunis kwamen op 25 januari 1923 tot het compromis dat de delegatie zou ontvangen worden, [...] *à la condition expresse d'apporter au texte de la requête des modifications qui en excluraient toute expression qui pourrait être blessante pour d'autres Belges.*

Strubbelingen in Gent in de namiddag van 26 januari 1923 zorgden ervoor dat Theunis bakzeil haalde⁴³.

Gérard reisde naar Gent, om Jacques Pirenne op de hoogte te brengen van de beslissing van de koning. Pirenne begreep dat de koning de excessieve bewoordingen van het verzoekschrift niet kon aanvaarden en verzachtte zijn taal⁴⁴.

Het verzoekschrift is opgenomen in bijlage. De voorlaatste paragraaf van de oorspronkelijke tekst werd integraal geschrapt:

Sire, la Patrie est en danger. Elle se retourne vers son Roi avec le même confiance qu'en août 1914. Elle se souvient qu'à ce moment, c'est le courage et l'héroïque fermeté de Votre Majesté qui lui ont tracé la voie à suivre; elle sait que c'est au Roi qu'elle doit la vie et la sauvegarde de son honneur.

De derde paragraaf opende aanvankelijk met *les Belges patriotes* in plaats van *nous* en in de vierde paragraaf werd *tout projet de flamandisation, totale ou partielle* afgezwakt naar *tout projet de flamandisation*⁴⁵.

De delegatie bestond uit Mlle. Vautier (ex-politieke gevangene); A. Vandersteghen (burgemeester Gent); De Baets (voorzitter *Fédération des Etudiants de Gand*); H. Pirenne (pro-rector); baron Verhaegen (voorzitter

---

42 HUYSMANS J., *op. cit.*, pp. 94-97.

43 Nota Gérard, getiteld *Entretien avec M. Theunis*, 25-26 januari 1923. KA, *Max-Léo Gérard*, 3/1/D.

44 Note au Roi, 26 januari 1923. *Ibidem*.

45 Secretaris-generaal J. Pirenne aan de Grootmaarschalk, 24 januari 1923 (bijlage: ontwerp tekst met zichtbare wijzigingen); gewijzigde tekst in handschrift. *Ibidem*.

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

van de Gentse afdeling); Van Nieuwenhuysen (voorzitter *Cercle Artistique d'Anvers*); L. De Brouckère (professor ULB); R. Gillon (Kortrijks advocaat); Beyns (ex-politieke gevangene); E. Digneffe (burgemeester Luik); Schrickx (professor UCL) en A. Errera (reserveofficier).

De koning ontving de delegatie om 10u30, vóór de betoging. Zijn antwoord luidde diplomatisch:

*Les citoyens d'un pays libre ont le droit de porter leurs revendications devant le Chef constitutionnelle de l'Etat. Je reçois donc votre adresse. La grave question qu'elle évoque fait l'objet de mes constantes préoccupations. Je souhaite qu'elle soit résolue dans l'union de tous les Belges*⁴⁶.

Terwijl de ontvangst van de delegatie sympathie voor haar eisen kon verraden, hield Albert zich in zijn antwoord dus wijselijk op de vlakke van de nationale eenheid.

De *Ligue Nationale* richtte zich tevens tot de andere nationale machtscentra.

In een motie aan Theunis werd de hoop uitgedrukt dat de regering maatregelen zou treffen om alle Belgen het recht te garanderen zich in de taal van hun voorkeur uit te drukken.

In een adres aan de Kamer bezwoer men de volksvertegenwoordiging het pijnlijk probleem opnieuw te onderzoeken [...] *en vous élevant, comme aux heures graves de 1914 au-dessus de toutes considérations autres que la recherche d'une solution exclusivement nationale.*

De Senaat werd anders benaderd:

Les cours français doivent être intégralement conservés. Il faut qu'au seuil de l'université chaque jeune Flamand puisse choisir librement la langue dans laquelle il fera toutes ces études.

De voorzitters van Kamer en Senaat kwamen op 27 januari 1923 tot de consensus dat ze de delegatie niet zouden ontvangen. Ze beriepen zich op artikel 43 van de Grondwet dat verbiedt in persoon verzoekschriften aan het parlement aan te bieden⁴⁷.

De Senaat bleek niet ongevoelig voor het verzet van de *Ligue Nationale pour la défense de l'Université de Gand* en verwierp het wetsvoorstel-Van Cauwelaert met 76 nee-stemmen tegen 58 ja-stemmen en 6 onthoudingen (23 maart 1923). De vernederlandsing werd weer eens 'geëncommissionneerd', tot juni 1923.

Op dat moment was de Belgische deelname aan de Ruhrbezetting al een feit en konden de vlaamsgezinden hun steun aan een door Albert en de

---

46 Pirenne aan Gérard, 27 januari 1923; nota's Gérard, 27-28 januari 1923. *Ibidem.*

47 DE CLERCK K., *op. cit.*, p. 181; nota Gérard, 27 januari 1923. KA, *Max-Léo Gérard*, 3/1/D.

GITA DENECKERE

regering nagestreefde verlenging van de dienstplicht aan de vernederlandsing koppelen. De Vlaamse solidariteit was echter ver zoek, zelfs binnen de groep-Van Cauwelaert. Binnen de meerderheidspartijen namen de spanningen toe over de concrete maatregelen betreffende de legerdienst, de universiteit en de Frans-Belgische betrekkingen. De koning, de kardinaal en de Vlaamse katholieke minister Vande Vyvere stelden alles in het werk om de katholieke eenheid te bewaren en een antimilitaristische oppositiebeweging van Vlaamse katholieken en socialisten te verhinderen⁴⁸.

Te midden van de regeringscrisis in juni 1923 stelde minister van Kunsten en Wetenschappen Nolf uiteindelijk zelf een compromisontwerp aan het parlement voor, nadat de koning het ontslag van de regering-Theunis geweigerd had.

Aan de stemming van de Nolfwet op de verdubbeling van de Gentse universiteit ging nog een incident met Jacques Pirenne vooraf. Pirenne werd op 9 juli 1923 door de kabinetschef van de koning, graaf d'Arschot op de vingers getikt. Nolf had zich bij d'Arschot beklaagd over de openlijke oppositie die professor Pirenne in zijn hoedanigheid van secretaris van de *Ligue Nationale* tegen de regeringspolitiek voerde. Dit was volgens Nolf (en d'Arschot) niet compatibel met zijn functie van privéleraar van kroonprins Leopold. Pirenne verhaalt het incident met smakelijke details in zijn memoires⁴⁹. Wat Pirenne echter verzwijgt, is dat hij nadien samen met zijn vader bij Max-Léo Gérard te rade ging en van een koude kermis thuiskwam. Gérard, die niet op de hoogte was van de interventie van d'Arschot, meende immers dat de klacht van Nolf niet geheel ten onrechte was: *J'ai fait remarquer que la tradition est opposée, en ce qui concerne les personnes qui touchent au service du Roi, auxquelles beaucoup de réserve est toujours imposée*⁵⁰.

De plechtige opening van de zogenaamde 'Nolf-barak' begin oktober 1923 werd vanuit verschillende hoeken geboycot. De Gentse autoriteiten stuurden hun kat en de Franstalige studentenbeweging weigerde mee te werken.

---

48 THIELEMANS M.R., *op. cit.*, pp. 322 e.v.; Wils schrijft in dit verband: *De krachtoproef tussen Albert en de Katholieke Vlaamse Kamergroep - of beter haar voorzitter Van Cauwelaert - was publiek op haar hoogtepunt*. Van Cauwelaert probeerde de regering te doen vallen. Hij beet in het zand en nam ontslag als voorzitter van Kamergroep. WILS L., *op. cit.*, pp. 136-143.

49 PIRENNE J., *Mémoires et notes politiques*. Verviers, 1975.

50 Nota getiteld *Entretien avec Messieurs Pirenne, père et fils*, 10 juli 1923. KA, Max-Léo Gérard, 3/1/D.

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

Ook het AVHV bleef afwezig op de openingszitting en belegde een protestmeeting in het Casino. De radicale Vlaams-nationalistische oudstrijder/advocaat Jeroom Leuridan voerde het woord. Er werd een manifest opgesteld waarin de Vlaamse studentenbeweging opgeroepen werd zich los te maken van de politieke partijen. De studenten wilden niet langer gebruikt worden als *trekpaarden van politieke avonturiers*, in casu Van Cauwelaert. De radicalisering van het ongenoegen over de 'officiële' katholieke flaminganten was algemeen in de studentenbeweging. De zgn. 'Leuvense studentenrevolte' van 1924-1925 was een symptomatisch versnellingsmoment in het Vlaams-nationalistische radicaliseringsproces⁵¹.

De manifestatie tegen de opening van de Nolf-barak was de voorbode van de boycot van de Vlaamse afdeling. De studenten van het AVHV en KVHV - de 't Zallers namen slechts aarzelend deel - werden in hun boycotactie bijgestaan door geneeskundeprofessor Frans Daels. Het doel was het halfslachtige stelsel van een Nederlandstalige en een Franstalige afdeling - waarin 2/3 van de cursussen in het Nederlands en 1/3 in het Frans gegeven werden en vice versa - te doen mislukken om een andere oplossing noodzakelijk te maken⁵².

De *Ligue Nationale pour la défense de l'Université de Gand* reageerde van haar kant met de oprichting van een alternatieve exclusief Franstalige universiteit. *L'Ecole des Hautes Etudes* kon rekenen op de steun en medewerking van de meerderheid van het Gentse professorenkorps en de Franstalige studentenbeweging.

De inhuldiging van de *Ecole des Hautes Etudes* op 25 november 1923 werd luisterrijk gevierd. Twee speciale gratis treinen brachten studenten uit Brussel en Luik naar Gent. Ze werden opgewacht door een driehonderdtal Gentse collega's en de liberale fanfare van het Rabot. Talrijke huizen waren gepavoiseerd. De studentenstoet trok naar de Kouter, waar Jacques Pirenne vanop de kiosk een redevoering afstak. Na een bezoek aan het nieuwe pand aan de Koornlei en een banket, trokken de studenten met fakkels terug naar het station. In de loop van de dag waren er incidenten geweest toen 'Het Uilenkot', de kroeg van de Vlaams-nationalistische studenten, aangevallen werd door franskiljons. In de

---

51 Zie VOS L., *Ideologie en idealisme. De Vlaamse studentenbeweging te Leuven in de periode tussen de twee wereldoorlogen*. *BTNG*, VL, (1975), 3-4, pp. 263-328; IDEM, *Bloei en ondergang van het AKVS - Geschiedenis van de katholieke Vlaamse studentenbeweging, 1914-1935*. Leuven, 1982, 2 dln.; zie ook het getuigenis van BEECKMAN P.F., *De studentenrevolte van 1924/1925 te Leuven*. Antwerpen, 1975.

52 WILLEMSSEN A.W., *Het Vlaams-nationalisme. De geschiedenis van de jaren 1914-1940*. Utrecht, 1969, p. 208.

GITA DENECKERE

nacht van 25 op 26 november 1923 sloegen de flaminganten de poort van de *Ecole des Hautes Etudes* stuk en gaven ze de gevels van de huizen van een reeks Franstalige professoren een schilderbeurt. Bij kunsthistoricus Van Puyvelde, lid van de *Ligue Nationale*, werd een brandbommetje in de brievenbus gestopt⁵³. Pro-rector A. Callier bekleog zich bij Max-Léo Gérard over *la manière scandaleuse dont se sont conduits les activistes*⁵⁴.

Na de bewogen openingen van de *Nolfuniversiteit* - in de Gentse volksmond *Noalf- en Noalfuniversiteit* genoemd (een samentrekking van Nolf en half) - en de *Ecole des Hautes Etudes* in 1923, kreeg het conflict rond de Gentse universiteit geen noemenswaardige uitlopers meer naar de straat, tot in 1929 de volledige vernederlandsing onontkoombaar was.

4. Achterhoedegevechten rond de volledige vernederlandsing van de Gentse universiteit (1929-1930)

De opzienbarende verkiezing van de onverkiesbare August Borms in 1928 wordt als hét symbolisch versnellingsmoment in de doorbraak van het Vlaamse minimumprogramma beschouwd. De verkiezingen van 29 mei 1929 amplifieerden verder de taalpolarisatie en de massificatie van het Vlaams-nationalisme. Aangezien de *Centenaire* van de Belgische onafhankelijkheid voor de deur stond, drong een pacificatie zich des te sterker op voor de regering.

Als gevolg van de radicalisering van het antibelgicisme nam de katholiek-liberale regering-Jaspar zich in haar regeringsverklaring voor de taalkwestie definitief te regelen. De volledige vernederlandsing van Gent stond vanaf oktober 1929 op de agenda van de ministerraad. Eerste minister Henri Jaspar (katholiek) had reeds in juni 1929 in het openbaar het lot van zijn regering aan deze kwestie verbonden. Achteraf zou de liberale voorman Paul Hymans dit als een fout bestempelen:

*Il a eu le tort de proclamer avec emphase et quelque infatuation: «Je résoudrai la question flamande. Ce sera l'honneur de ma carrière»*⁵⁵

Het kwam er voor Jaspar op aan het extremisme in Vlaanderen te bestrijden en 'de diepe wond te helen'. De liberale ministers gingen akkoord met de volledige vernederlandsing maar konden zich onder druk van hun achterban niet verzoenen met de praktische formule voorgesteld door de eerste minister. Die bood volgens de liberalen onvoldoende waarborgen voor het behoud van 'een Franse cultuurhaard' in Vlaanderen. Zij wilden vermijden dat de kinderen van de Franstalige bourgeoisie aan

53 PIRENNE J., *op. cit.*, pp. 129-130; HUYSMANS J., *op. cit.*, pp. 99-100.

54 Callier aan Gérard, 8 december 1923. KA, *Max-Léo Gérard*, 3/1/A.

55 HYMANS P., *Mémoires*. Bruxelles, 1956, II, p. 625.

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

de Luikse Rijksuniversiteit zouden gaan studeren. De liberalen wilden echter ook de regering niet ten val brengen.

Om geen gezichtsverlies te lijden bij de opening van het parlementair jaar moest dus gauw een consensus gevonden worden vóór 19 november 1929. Temidden van de groeiende polarisatie tussen Franstalige liberalen en Vlaamse katholieken over facultatieve of optiecurssussen in het Frans, dreigde Jaspar op 14 november 1929 met ontslag onder het motto *Si le pays n'est pas alerté en novembre 1929, il sera détruit en 1930*. Hij was van mening dat het ontslag van de regering kennelijk de enige manier was om de publieke opinie - zowel langs liberale als langs katholieke zijde - wakker te schudden omtrent de ernst van de situatie. Toen de liberalen van Jaspar de garantie kregen dat de taalminderheden in het lager en middelbaar onderwijs zouden beschermd worden, sloten beide partijen op 21 november 1929 het akkoord dat het wetsontwerp ter vernederlandsing van Gent zou opgesteld worden door Jaspar en Vauthier, de liberale minister van Kunsten en Wetenschappen. Op 25 november 1929 zou het ontwerp dan door de overige leden van de regering getekend worden.

Er kwam echter onverwachts een kink in de kabel. De regeringscrisis die daaruit voortvloeide, illustreert de toenemende greep van de partijen - in casu een Franstalige liberale factie - op de politieke besluitvorming. Minister van Buitenlandse Zaken Paul Hymans vroeg op 25 november 1929 acht dagen respijt aan Jaspar voor de ondertekening van het regeringsontwerp. De reden daarvoor was de virulente oppositiebeweging waarmee de liberale ministers vanwege één derde van hun mandatarissen af te rekenen kregen. De liberale ministers vreesden niet langer over de noodzakelijke steun te beschikken voor hun regeringsdeelname en wilden de nationale raad consulteren.

De liberale steun aan het regeringsontwerp maakte volgens Hymans het risico van een scheuring van de liberale partij reëel. Hij betreurde de gang van zaken: *Certes, nous regrettons nos moeurs qui forcent le congrès d'un parti à intervenir pour décider du dépôt d'un projet qui dépend du pouvoir exécutif, mais il est des questions de fait qu'il est impossible de négliger [...] Il est impossible de ne pas tenir compte du mouvement d'opinion qui ne fait que s'accroître.*

Jaspar had daar geen oren naar. Het kwam aan de regering toe om te regeren, niet aan een politieke club zonder verantwoordelijkheid die geen rekening hield met het hogere belang van het vaderland.

Paradoxaal genoeg was het de kampioen van het vaderland die de liberale bouderie uitlokte. Jacques Pirenne, die geen lid was van de liberale partij, beschrijft in zijn memoires de tactiek die hij toepaste in de *Fédération Libérale de Bruxelles* én in de nationale raad van de liberale partij: *Je laissai les bonzes du parti exposer la situation et*

GITA DENECKERE

*n'intervins pas dans la discussion qui s'ouvrit. Vers la fin de la séance, qui avait été assez confuse, je développai mon amendement. Il fut voté contre une opposition de huit voix. Les ministres étaient atterrés*⁵⁶.

Jaspar hield tegenover de liberale ministers het been stijf. Hij wilde de grondwettelijke principes én de eenheid van België redden:

Il ne faut pas oublier que la partie flamande comprend plus de la moitié de la Belgique.

De Vlaamse christen-democraat Hendrik Heyman waarschuwde voor de verdere radicalisering van het Vlaams-nationalisme als de vernederlandsing opnieuw uitgesteld werd en als de taalproblematiek niet opgelost was vóór het Eeuwfeest. Hij kende al 143 gemeenten die uit protest zouden nalaten de nationale vlag uit te hangen. Om 21u50 werd na lange discussies de collectieve ontslagbrief geschreven⁵⁷. Koning Albert, die op dezelfde golflengte zat als Jaspar wat de vernederlandsing betrof, weigerde het ontslag te aanvaarden.

Het regeringsontwerp werd uiteindelijk op 10 december 1929 in de Kamer neergelegd, nadat de nationale raad van de liberale partij het dossier formeel had kunnen koppelen aan de eis van *la liberté du père de famille* in het lager en middelbaar onderwijs. Na een kort debat in de Kamer (6 februari-5 maart 1930) werd de volledige vernederlandsing aanvaard met 127 stemmen tegen 24 bij 7 onthoudingen. De Frontpartij nam geen vrede met de overgangsbepalingen en de facultatieve Franse cursussen in het regeringsontwerp. Bovendien werd het de professoren niet verboden te doceren aan de *Ecoles des Hautes Etudes*. Op 2 april 1930 keurde de Senaat het ontwerp goed met 111 stemmen tegen 14 bij 17 onthoudingen. De 'Wet betreffende het gebruik der talen aan de universiteit te Gent' van 5 april 1930 trad in voege vanaf het academiejaar 1930-1931⁵⁸.

De politieke besluitvorming rond de volledige vernederlandsing is, in tegenstelling tot de besluitvorming rond de Nolf-universiteit zeven jaar eerder, nauwelijks met straatagitatie gepaard gegaan.

De in 1924 tot *Ligue Nationale pour l'Unité Belge* omgedoopte *Ligue nationale pour la défense de la langue française* kwam in 1929 niet in

---

⁵⁶ PIRENNE J., *op. cit.*, pp. 141-142.

⁵⁷ PV's, 11, 14, 21, 25 november 1929. ARA, *Ministerraad*, 2020/93-97.

⁵⁸ Zie ook PROVOOST G., De parlementaire strijd voor de volledige vervaamsing van de RUG in 1930. In: *Hoofdmomenten uit de ontwikkeling van de Gentse Rijksuniversiteit (1817-1967)*. Gent, 1967, pp. 118-135; WILLEMSSEN A.W., *De Vlaamse beweging ... op. cit.*, pp. 263-269.

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

actie om een straatbeweging op touw te zetten. Levensbeschouwelijke verdeeldheid was daarvan de oorzaak, plus het feit dat openlijke polarisatie in het Eeuwfeestjaar niet compatibel was met de doelstelling van de organisatie, die nu zelfs ook in haar naam zat: *l'Unité Belge*. Los van de zeer doeltreffende persoonlijke pressie uitgeoefend door een Jacques Pirenne, vaardigden een reeks verenigingen van diverse pluimage in november-december 1929 moties uit tegen de vernederlandsing. De belangrijkste actie was een tweetalige petitie waarin de taalvrijheid van het gezinshoofd werd geëist. De organisatie achter de petitie was de *Association Flamande pour la Vulgarisation de la Langue Française*. Op de finale meeting van 15 maart 1930 werd bekendgemaakt dat 34.000 handtekeningen verzameld waren⁵⁹.

De Franstalige oppositie werd in 1929-1930 dus nauwelijks kracht bijgezet op straat. Een studentenbetoging in Gent op 28 november 1929 was een uitzondering. De Gentse gendarmerie rapporteerde dat rond 17 uur een stoet van ongeveer 300 'Belgische studenten' de belangrijkste straten van Gent doorkruist had *om op te staan tegen het voorstel van volledige vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool*. De toegelaten betoging verliep rustig tot *tengevolge van een beraamd plan van wegen de aktivisten in hun lokaal 'Uylenspiegel'* rond 19 uur een tegenbetoging plaatsvond, die in gevechten in regel uitmondde. Een Egyptische student werd door een stokslag gekwetst aan het hoofd. De flaminganten waren numeriek sterker dan de Franstalige studenten. De gendarmerie nuanceerde het grote aantal tegenbetogers, dat 500 personen bedroeg, door erop te wijzen dat het 'schuim van het volk' zich onder hen gemengd had. De gemeentepolitie was niet bij machte de rellen onder controle te krijgen en riep de hulp in van de gendarmerie. Om 21 uur kon zij een aanval op de krant *La Flandre Libérale* verhinderen. Pas rond middernacht was alles weer rustig⁶⁰. In Leuven betoogden dezelfde dag honderden studenten voor de vervlaamsing van Gent.

De radicale Vlaams-nationalisten gebruikten in plaats van massademonstraties echter veeleer kleinschalige, maar jennerige actievormen. De versterking van de plechtige opening van de vernederlandsing op 21 oktober 1930 is daar een goed voorbeeld van. Bij het aanheffen van de Brabançonne, werd het nationaal volkslied namelijk overstemd door de Vlaamse Leeuw. *La Libre Belgique* en *De Standaard* schreven dat ook professoren de Vlaamse Leeuw gezongen hadden. Het incident kreeg een enorme weerklank, tot op het niveau van de ministerraad. Minister van

---

⁵⁹ HUYSMANS J., *op. cit.*, pp. 114-123.

⁶⁰ Rapport gendarmerie, 30 november 1929. RAB, *Provincie Oost-Vlaanderen*, O/678/1.

Kunsten en Wetenschappen Vauthier opende een onderzoek. Rector August Vermeylen tekende protest aan tegen [...] *de houding van een deel van het publiek die de plechtigheid misbruikt had om een manifestatie te organiseren die slechts als anti-Belgisch kon worden beschouwd.*

Vermeylen schreef de feiten toe aan een complot dat buiten de Gentse universitaire milieus beraamd was. Eerste minister Jaspar was in alle staten. De vervlaamsing was bedoeld om de gemoederen te bedaren, maar de opening werd misbruikt voor de zoveelste anti-Belgische manifestatie in het Eeuwfeestjaar. Hij eiste met klem repressieve maatregelen tegen de Vlaams-nationalisten. Het wetsontwerp op de bestraffing van het beledigen van nationale symbolen moest zonder verwijl in de Kamer neergelegd worden. Het werd hoog tijd dat de Vlaamse katholieken stelling namen tegen de frontisten en wat hij *les menées des traîtres* noemde. De Vlaamse christen-democraat Baels (Binnenlandse Zaken) vroeg zich hardop af of het zingen van de Vlaamse Leeuw dan een misdaad was.

Jaspar: *C'est le fait de chanter le "Vlaamsche Leeuw" pour couvrir la "Brabançonne" qui est particulièrement répréhensible.*

Paul Hymans, die van oordeel was dat de flaminganten ondankbaar reageerden op 'de verregaande toegevingen' van de liberalen⁶¹, trad de eerste minister volmondig bij: *Jamais il ne sera possible de satisfaire les frontistes. Ce sont les Flamands loyaux qui doivent les combattre. Le système des concessions perpétuelles est déplorable*⁶².

In zijn dagboek wordt die boodschap aan de Vlaamse katholieken als volgt geformuleerd: *C'est à vous d'agir. Nous ne pouvons rien sur ces populations. Nous leur sommes suspects. Or, vous commettez la faute de ne pas combattre de front les hommes qui les excitent. Vous vous bercez de l'illusion que, par des attermolements et des concessions, vous réussirez à les ramener, parce qu'ils ont le foi catholique. La religion pour eux n'est qu'un manteau sous lequel s'agite la pire démagogie. Les socialistes, menacés par les communistes, leur ont tenu tête et les ont vaincus. Prenez garde de laisser croître un mouvement qui entraînerait en Wallonie une réaction, bien plus dangereuse encore pour le pays*⁶³.

---

61 Jaspar verwonderde zich over het liberale verwijt dat zijn regering teveel toegevingen deed aan de Vlaamse opinie: *En accréditant cette légende, on crée un état d'esprit fâcheux*. PV, 17 november 1930. ARA, *Ministerraad*, 2021.

62 PV's 27 oktober en 5 november 1930. ARA, *Ministerraad*, 2021/41.

63 HYMANS P., *op. cit.*, p. 602.

5. Herrie rond de cumul van Hulin de Loo (1931)

Het francofone liberale verzet tegen het wetsontwerp op het taalgebruik in het lager en middelbaar onderwijs zou de regering-Jaspar in mei 1931 de das omdoen. De voortekenen van die val waren al geruime tijd merkbaar.

Op de verjaardag van de wapenstilstand, 11 november 1930, namen de liberale ministers ontslag naar aanleiding van het protest in eigen rangen tegen een ministerieel besluit van 18 oktober 1930 dat de Gentse professoren verbood aan de *Ecoles des Hautes Etudes* te doceren. Dit besluit was door de liberale partijraad zonder discussie aanvaard geweest uit loyauteit met de vernederlandsste universiteit. De oppositie kwam van het comité van de *Fédération Libérale de Bruxelles*. In zijn dagboek schrijft minister Hymans hoe hij de protestmotie in het ochtendblad las en aan zijn echtgenote zei:

*Ma position est intenable. Je suis condamné par ma propre association, par mes collègues. Je suis dépourvu de toute autorité. Il ne me reste qu'à donner ma démission*⁶⁴.

De koning weigerde voor de tweede maal het ontslag van de regering te aanvaarden. Op een tot dan toe ongebruikelijke manier las Albert de liberalen en de regering-Jaspar schriftelijk een les in grondwettelijkheid:

La question à propos de laquelle s'est produit l'incident qui a entraîné la résolution des ministres libéraux, n'a fait l'objet d'aucun débat, ni d'aucun vote parlementaire; elle n'a pas même été portée devant les groupes politiques du Parlement, ni devant les organismes nationaux des partis. Il n'y a eu qu'une sorte d'injonction d'un comité politique local.

*Je crains que vous n'ayez pas suffisamment mesuré la gravité d'une crise se produisant dans ces circonstances. Que va devenir le régime parlementaire si l'on entre dans ces voies nouvelles?*⁶⁵

Hymans triomfeerde:

*Mettre les politiciens d'Associations, les militants de faubourgs devant leurs responsabilités, les traduire devant l'opinion publique, imposer une fin à un régime que le Roi a justement condamné: la domination des clubs. C'est aux parlementaires qu'il appartient de juger dans les Chambres, publiquement. Là sont les vraies responsabilités*⁶⁶.

De geschiedenis zou zich echter herhalen ...

64 HYMANS P., *op. cit.*, p. 605.

65 Albert aan Hymans, 11 november 1930. Jaspar kreeg een brief in vergelijkbare termen. HYMANS P., *op. cit.*, pp. 820-821.

66 HYMANS P., *op. cit.*, p. 607.

GITA DENECKERE

Na de regeringscrisis legden de meeste professoren zich bij het cumulverbod van de liberale minister van Kunsten en Wetenschappen neer. Enkel professor Hulin de Loo, kunsthistoricus, weigerde zijn leergangen aan de *Ecoles des Hautes Etudes* op te geven. Dit lokte een collectieve actie uit van een groep Vlaamse studenten. Tijdens zijn eerste les op 17 december 1930 werd Hulin de Loo door een 80-tal met knuppels gewapende studenten op een niet bepaald zachtzinnige wijze uit het auditorium weggejaagd. De studenten gooiden met blauwsel, een rotte appel en andere projectielen naar de professor.

Het incident had opnieuw repercussies op regeringsniveau. De ministers waren het erover eens dat exemplarische sancties moesten getroffen worden tegen de 'ongedisciplineerde studenten'. Ook de vier studentenverenigingen die het gewaagd hadden een protestbrief te richten tot de regering, waarin het ontslag van Hulin de Loo werd geëist, dienden bestraft te worden. De ministerraad vaardigde op 22 december 1930 een communiqué uit in die zin, het enige wat zij kon doen. Omdat men de deelnemers aan het charivari voor Hulin de Loo niet kon identificeren, besliste de Academieraad op 31 december 1930 met 44 stemmen tegen 38 het onderzoek stop te zetten. Hulin de Loo diende echter klacht in bij de politie om een gerechtelijk onderzoek te openen. De Franstalige liberale pers beschuldigde de regering en de Gentse academische overheid van verregaande tolerantie tegen de flamingantische geweldplegers.

Hulin de Loo bleef dwarsliggen wat zijn cumul betrof en bracht met de steun van de Brusselse liberalen de regering in ernstige problemen. Minister Vauthier was van in den beginne van mening dat de verantwoordelijkheid voor het gebeurde mede bij Hulin de Loo zelf lag. De professor moest inbinden, zijn aanwezigheid op de universiteit zou anders tot nieuwe incidenten leiden. Op 2 januari 1931 besliste de ministerraad dat Vauthier de recalcitrante professor een brief zou schrijven waarin hij voor de keuze werd geplaats⁶⁷. Hulin de Loo betwistte de wettelijkheid van het cumulverbod en hield ook na een tweede aanmaning van Vauthier het been stijf⁶⁸.

De *Fédération Libérale de Bruxelles* reageerde met een motie tegen de liberale minister in de pers en kondigde een interpellatie van Vauthier

---

67 PV's, 22, 30 december 1930; 2 januari 1931. ARA, *Ministerraad*, 2021-2022. Hulin de Loo kopieerde de brief van Vauthier dd. 3 januari 1931 en stuurde hem samen met andere documenten naar Adolphe Max. SAB, *Cabinet du Bourgmestre*, 94.

68 Minuut brief Hulin de Loo aan Vauthier, 6 januari 1931; Vauthier aan Hulin de Loo, 10 januari 1931; Hulin de Loo aan Max, 10 januari 1931; Hulin de Loo aan Vauthier, 12 januari 1931. SAB, *Cabinet du Bourgmestre*, 94.

VERNEDERLANDSING GENTSE UNIVERSITEIT

aan door politieke zwaargewichten als Adolphe Max en Albert Devèze. De vinnige dagboeknotitie van Paul Hymans over de bewuste vergadering geeft goed de liberale verdeeldheid weer:

Réquisitoire de Jacques Pirenne. C'est un «possédé». Il a le cerveau rempli de cette question. Il en vit. L'assemblée prend feu et se déchaîne. Un personnage obscur et exalté insulte grossièrement Vauthier, esprit délicat et de haute culture, conscience loyale et pure, une des fiertés de notre Université. Personne ne proteste!

Il faut à ces Jacobins une tête. On leur jette celle de Vauthier, l'innocent! [...]

Devèze et Max interpellèrent. Tant mieux! Ce sera l'occasion de s'expliquer à la tribune devant le pays. J'écris à Vauthier, le soir même, pour lui exprimer mon indignation et mon dégoût. J'ai appris le lendemain qu'il avait pleuré en lisant ma lettre. Je savais bien qu'il avait besoin d'un réconfort⁶⁹.

In de ministerraad vertolkte Hymans desondanks het verwijt van sommige liberalen dat de regering teveel concessies deed aan de Vlamingen. Janson voegde daaraan toe dat de Franstalige liberalen de regering verkeerd beoordeelden, maar dat dit subjectieve oordeel hoe dan ook voor een wantrouwige stemming in bepaalde Brusselse en Waalse middens zorgde. Het onderscheid tussen gerechtvaardigd flamingantisme en afkeurenswaardig frontisme was in die milieus niet heel duidelijk.

Jaspar wilde weten wat de bedoeling van Max en Devèze was. Wilden zij de regering ten val te brengen of stuurden zij aan op een koerswijziging in het beleid tegenover de gegronde Vlaamse eisen? Hij kon de houding van zijn regeringspartners niet langer tolereren: het gezag van de regering werd keer op keer ondermijnd en het doorvoeren van een gematigde taalpolitiek onmogelijk gemaakt⁷⁰.

Jaspar kreeg op voorhand de verzekering dat Devèze en Max de regering geenszins wilden doen vallen⁷¹. De interpellatie van 13-14 januari 1931 ging uit als een nachtkars⁷².

Uit zeer confidentiële brieven van de ministers Hymans en Janson aan Max en Devèze blijkt dat het liberale vertrouwen in de regering ver zoek was. De liberale ministers hechtten evenwel een grote waarde aan de coalitie. Zij waren allerminst gediend van de anti-Vlaamse oppositie die aangestookt werd door figuren als Jacques Pirenne. Hymans vroeg Max zonder omwegen om de regering te sparen opdat hij zijn buitenlands

---

⁶⁹ HYMANS P., *op. cit.*, p. 619-620.

⁷⁰ PV, 7 januari 1931. ARA, *Ministerraad*, 2022.

⁷¹ PV, 12 januari 1931. *Ibidem*; HYMANS P., *op. cit.*, p. 620.

⁷² *Parlementaire Handelingen*, Kamer, 1930-1931, 13 januari 1931.

GITA DENECKERE

beleid zou kunnen uitvoeren, waar de koning en hijzelf veel belang aan hechtten⁷³. De uitvoerige brief van Paul-Emile Janson zette de puntjes op de i en reveleert voor de historicus zeer duidelijk de ernstige onenigheid in liberale rangen. Janson verzette zich met klem tegen het hardnekkige vooroordeel dat de liberale ministers gemanipuleerd werden door hun Vlaamse regeringspartners. Hij bevestigde onder meer dat wat hem betrof de Vlaamse eisen moesten ingewilligd worden:

J'estime que nous devons, avec plus ou moins de rapidité, aborder l'examen des griefs - absolument incontestables - que peuvent faire valoir à l'heure actuelle les flamingants et, par conséquent, sans céder à aucune pression quelconque, j'ai une tendance à être avec eux dans la limite de la justice de leurs revendications, même s'il faut pour cela me séparer de mes amis politiques.

Janson was er wel niet zo zeker van dat die houding tot een definitieve pacificatie zou leiden:

Je redoute de croire qu'en dehors du redressement de leurs griefs précis, les flamands visent ou viseront de plus en plus à se rendre en réalité maîtres du pays. C'est pourquoi je vois l'avenir assez en noir.

Bovendien waren er volgens Janson onmiskenbare symptomen dat het Waalse onbegrip voor de Vlaamse beweging en de vrees voor Vlaamse overheersing Wallonië plotseling in vuur en vlam zou zetten en naar een extreme en onherstelbare oplossing zou drijven. De liberale partij dreigde door de regeringsdeelname dieper en dieper verscheurd te raken. Maar het vertrouwen opzeggen naar aanleiding van de taalkwestie zou evenzeer nefaste gevolgen hebben. Het was aan de partijleiding om daaromtrent een beslissing te nemen.

Je tiens à vous dire cependant qu'à mon avis personnel, nous ne pouvons pas rester au Ministère si nous ne sommes pas sûrs d'obtenir la confiance constante de nos amis politiques et ne pas nous exposer périodiquement à leur censure, même s'ils enveloppent celle-ci de termes affectueux. Je suis tout-à-fait résolu, en ce que me concerne, à ne pas en subir davantage la meurtrissure. Elle légitimerait, au moins à mes yeux, une retraite qui répond singulièrement à de pressantes convenances personnelles⁷⁴.

---

⁷³ *Je t'adresse cette lettre avant de partir pour Genève, où je dois négocier avec Briand une affaire délicate, à laquelle le Roi attache comme moi-même beaucoup d'importance. [...] C'est te dire que je serais très heureux s'il doit surgir de nouveaux incidents à gauche, qu'on me laissât le temps nécessaire pour accomplir une tâche gouvernementale nécessaire.* Hymans aan Max, 14 januari 1931. SAB, Cabinet du Bourgmestre, 94.

⁷⁴ Janson aan Max en Devèze (kopie aan Hymans en Masson), 19 januari 1931 ('absolument confidentiel'). SAB, Cabinet du Bourgmestre, 94.

Paul Hymans had er persoonlijk meer dan genoeg van:

*En ce qui me concerne, j'en ai assez; je suis excédé; I'm fed up! comme on dit en anglais. Je suis saturé du ministérialisme. J'aspire à la liberté, celle du mouvement, celle du langage et de la plume*⁷⁵.

Maar dit terzijde.

Het incident-Hulin de Loo liep dus onder druk van de liberale ministers met een sisser af. De cursus van Hulin de Loo aan de universiteit werd geschorst, omdat rector Vermeylen en Jaspar vreesden voor een herhaling van het Vlaams-nationalistisch charivari. De liberalen verkozen hier geen herrie rond te maken om een nieuwe regeringscrisis te vermijden⁷⁶. Om Hulin de Loo te paaïen, arrangeerde de Broqueville met de geslepen en charmante diplomatie die hem eigen was een wetenschappelijke opdracht in het buitenland. Zelfs kardinaal Van Roey kwam tussen om de stoorzender het land uit te werken⁷⁷.

De regering-Jaspar kwam niet ongevend uit al die perikelen en viel op 21 mei 1931 als gevolg van interne spanningen over de taalwetsontwerpen inzake onderwijs en bestuurszaken.

Uit een brief van de eerste minister aan de koning blijkt hoezeer zij er allebei prijs op stelden dat de regeringsverklaring van 1929 werd uitgevoerd. De pacificatie van de taalpolarisatie lag aan de basis van dat streven.

Je ne vois pas autre chose à faire que poursuivre, avec patience et dans le calme, le programme exposé par la déclaration ministérielle de 1929. Il est profondément injuste de reprocher au gouvernement, soit d'avoir "promis la solution de la question en 1930", (ce qui eût été aussi puénil que ridicule) soit de n'avoir rien fait. Les réalisations, depuis trois ans, sont considérables. Mais je sais qu'on n'a rien fait tant qu'on a pas tout fait. C'est pourquoi je m'attache avec tant d'obstination à faire l'accord du cabinet sur la réforme administrative.

---

75 HYMANS P., *op. cit.*, p. 625.

76 Nadien was er in de ministerraad nog discussie over een tweede cursus die Hulin de Loo aan de universiteit, maar niet aan de *Ecole des Hautes Etudes* gaf. PV's 26 januari 1931 - 2, 9, 16 februari 1931. ARA, *Ministerraad*, 2022; binnen de liberale partij verzette Devèze zich hevig, maar kreeg lik op stuk van minister Lippens: *Et tout à coup Lippens, furieux, se lève et debout, énorme, le dominant, s'écrie qu'il en a assez de ce ton, de ce langage et de ces manières, qu'il ne lui convient pas d'entendre proclamer que les ministres sont des imbéciles ou des coupables, que le Gouvernement est discrédité, etc. et qu'il préfère s'en aller plutôt que de tolérer un pareil traitement.* HYMANS P., *op. cit.*, p. 632.

77 HYMANS P., *op. cit.*, pp. 630, 636.

GITA DENECKERE

Jaspar dacht op dat ogenblik reeds aan een regeringswissel. Hij vroeg zich af of dit de beangstigende atmosfeer niet zou doen opklaren.

Que le Roi daigne y penser. Je suis, quant à moi, tout prêt à l'aider dans ce sens. Le Roi sait que je suis très disposé à m'écarter du pouvoir dès qu'il me fut [permis]⁷⁸.

Deze passage bewijst dat de realisatie van het minimumprogramma actief door de koning gestimuleerd werd, wat royale steun aan het verzet van de Franstalige liberale factie logischerwijze uitsluit.

Besluit

De Eerste Wereldoorlog verstoorde de emancipatorische opgang van de Vlaamse beweging. Het karakter van de taalstrijd tijdens het interbellum werd er in hoge mate door bepaald. Door de oorlogsgebeurtenissen en het activisme nam de mobilisatiekracht rond de communautaire breuklijn sterk toe. De belofte in de troonrede van 1918 die de vernederlandsing in het vooruitzicht stelde, was de grote conflictbron. Albert kon te midden van de groeiende en zeer gecompliceerde polarisatie slechts moeizaam een bemiddelende rol vervullen. In tegenstelling tot wat Lode Wils poneert, was de politiek van het Hof in deze niet lineair antiklerikaal, ergo anti-Vlaams.

In de strijd rond de vernederlandsing kwam vooral de franskiljonse tegenpartij op straat en dit met name in 1922-1923. De betogingen oefenden een zekere invloed uit op het afschieten van het vlaamsgezinde wetsvoorstel in de Senaat, waarna het halfslachtige Nolf-compromis werd uitgedokterd.

In 1929 drong de definitieve pacificatie zich ook voor de regering op. De liberale ministers werden echter geboudeerd door een factie binnen hun partij. Mede onder druk van het Hof werd de Gentse universiteit uiteindelijk volledig vernederlandsd.

---

⁷⁸ Jaspar aan Albert, 2 mei 1931. KA, *Albert-Elisabeth*, 114.

Bijlage

Verzoekschrift van de *Ligue Nationale pour la défense de l'Université de Gand et la liberté des langues* aan de koning, naar aanleiding van de demonstratie in Brussel op 28 januari 1923

Bron: ARA, *Max-Léo Gérard*, 3/1/D

Sire,

Des milliers de Belges, accourus de toutes les régions du pays, sans distinction de partis ni de classes, sont venus affirmer en cette solennelle manifestation leur loyal et indéfectible attachement à la Patrie belge et leur opposition irréductible à toute mesure qui porterait atteinte à l'Université d'expression française de Gand, devenue plus que jamais à leurs yeux le vivant symbole de l'Unité nationale.

En leur nom, nous supplions très respectueusement Votre Majesté de les soutenir dans l'accomplissement de cette tâche de salut public.

Nous sommes d'accord sur la nécessité urgente d'assurer à nos concitoyens d'expression flamande la possibilité de faire en flamand leurs études supérieures.

Mais nous combattons tout projet de flamandisation de l'Université d'expression française de Gand, parce que pareille mesure, en détruisant un foyer de haute culture scientifique et d'expansion mondiale, constituerait une contrainte intellectuelle dont tous les Belges, et les Flamands en particulier, seraient appelés à pâtir; parce qu'elle serait directement contraire à la liberté, laquelle, à peine de n'être qu'un simulacre, exige que chacun puisse choisir, sans entrave aucune, la langue dans laquelle il poursuivra le plus fructueusement ses études; parce qu'elle aurait pour conséquence inéluctable d'affaiblir les liens qui rattachent entre elles les diverses parties du pays et qu'elle serait ainsi une menace directe pour l'unité et l'existence même de la Belgique.

Plus que jamais, en cette heure grave, Votre Majesté peut compter sur la fidélité et l'amour de son peuple. La Patrie belge, de son côté, compte sur son chef pour sauvegarder la liberté des langues et l'Unité nationale.

Nous sommes,

Sire,

de Votre Majesté,

Les très humbles et très obéissants sujets

Pour la Ligue Nationale [...]

Le Secrétaire général
J. Pirenne

Le Président
E. Eeman